

EEN OMSTREDEN LANDHERVORMING

Het gaat traag in Zuid-Afrika

Decennialang oefende de blanke minderheid de absolute macht uit over de meerderheid van zwarten en kleurlingen. Macht en rijkdom werden niet gedeeld. Het land wel, maar dan in de grootste ongelijkheid : 60.000 blanke boeren en de staat legden de hand op 87% van de beste landbouwgrond. De rest (13%) was voor de miljoenen zwarte kleine boeren. Het toenmalige regime schuwde geweld en onteigeningen niet om deze apartheid op het platteland vorm te geven. Sinds het einde van de apartheid tracht de Zuid-Afrikaanse regering corrigerend op te treden en onteigeningen uit het verleden te regelen via een herverdeling van de grond. Oxfam-Nieuws had een gesprek met Tom Lebert, vice-directeur van het "National Land Committee", een platform waarvan een aantal Oxfam-partners deel uit maken (1). Een balans van zeven jaar landhervorming.

De landhervorming in Zuid-Afrika is het resultaat van een zeer lang proces. "Van 1990 tot 1994 is er heel wat onderzoek verricht. Het ANC had bijvoorbeeld een Nationale Landcommissie opgericht. Ook de Wereldbank had een eigen hervormingsplan. De conferentie van 1993 in Swaziland was van doorslaggevend belang. De voorstellen die daar werden geformuleerd voor de landhervorming vormden de basis voor het programma dat in 1994 van start ging", zegt Tom Lebert. "De nieuwe regering begon met een landhervorming, die op drie pijlers berust : de teruggave en de herverdeling van land en een wet op het grondbezit".

Teruggave van land

Een eerste initiatief bestond uit de overdracht van akkerland aan zwarte landarbeiders, die onder de apartheid geen grond mochten bezitten. Sinds 1913 verbood de 'Land Act' de zwarten grond te kopen of te huren. Zij werden verdreven naar de Bantoestans (geïsoleerde reservaten). Vele zwarte eigenaars die aan dit decreet ontsnapten werden in 1936 door een nieuwe wet onteigend en van hun grond verdreven. De nieuwe Zuid-Afrikaanse grondwet van 1994 beschouwt de teruggave van deze eigendommen als een specifiek recht. De "Land Claims Commission" werd opgericht om de klachten te verzamelen van alle individuen of gemeenschappen, die konden bewijzen dat hun land na 1913 was onteigend. Naar gelang de ligging van dit land wordt een beslissing genomen. Op het platteland worden gronden in de mate van het mogelijke terugggegeven aan de oorspronkelijke eigenaars en de huidige exploitanten krijgen een schade-loosstelling. In de steden ligt dit anders : als gevolg van de toenemende verstedelijking werd veel van deze grond bebouwd. De eigenaars van deze gebouwen worden evenwel niet verontrust, terwijl de mensen die er destijds zijn

verdreven schadeloos worden gesteld. Dat zorgt voor een relatief sereen klimaat tussen de verschillende gemeenschappen.

Maar het systeem heeft wel een nadeel : het gaat zeer traag vooruit. Het programma voorzag in de teruggave van 30% van de gronden op vijf jaar. In 2001, zeven jaar na de start van het landhervormingsprogramma, is slechts 2% van de grond van eigenaar veranderd (2). De meerderheid van de behandelde dossiers slaat op grond in stedelijk gebied. Tom Lebert : "Het gros van de klachten komt uit de steden en krijgt een voorkeursbehandeling omdat het meestal gaat om een particulier of een gezin. Bij de klachten op het platteland zijn honderden, zelfs duizenden mensen betrokken en gaat het telkens om zeer grote oppervlakten. De behandeling ervan wordt gespreid, omdat de regering onder zware druk staat en wil aantonen dat zij haar programma versneld wil uitvoeren. Wanneer de stedelijke klachten zijn afgehandeld, zullen de problemen pas goed beginnen".

De onderhandelingen nemen ontzettend veel tijd in beslag. En de schadeloosstellingen kosten zeer veel geld. Deze trage afwikkeling zorgt voor veel frustratie zowel bij al wie een klacht heeft ingediend en op een dag zijn grond weer wil in eigendom hebben, als bij de huidige eigenaars, die vrezen dat ze hun bezittingen zullen kwijtraken.

Herverdeling

"Toen het vraagstuk van de herverdeling aan de orde kwam, hoorde je verschillende meningen : van het radicale standpunt "Alle grond aan de staat" tot het andere extreem "Alle grond in privé handen". De grondwet gaat trouwens in deze laatste richting : de wet van de markt. Maar men kan niemand van zijn recht op eigendom beroven. Als de staat een stuk grond wil hebben moet hiervoor de marktprijs betaald worden," stelt Tom Lebert vast.

Het programma stelt de zwarte boeren in staat land te verwerven via aankoopsubsidies. Een rechtvaardige toegang tot land is grondwettelijk verzekerd. Maar ook hier gelden heel wat beperkingen. Op de eerste plaats is dit systeem gebaseerd op de wet van vraag en aanbod. De blanke eigenaars zijn niet echt bereid om hun gronden te verkopen, waardoor de onderhandelingen zeer traag verlopen en erg ingewikkeld blijven. Tot nu toe is minder dan 1% van de grond herverdeeld. De meeste boeren zijn trouwens straatarm en beschikken niet over het nodige basiskapitaal (20% van de totale waarde van de grond) om in aanmerking te komen voor staatssubsidies. "De eerste vijf jaar," herinnert Tom Lebert zich, "was de herverdeling meestal in het voordeel van de armen. Het enige doel was toen : een rechtvaardige herverdeling van het land. En dat was een mooi project. Maar na de verkiezingen van 1999 kondigde de nieuwe bevoegde minister onmiddellijk een moratorium af. Er kwam een nieuw herverdelingskader dat sterk afweek van het eerste. Niet

de armen komen op de eerste plaats, wel de mensen met de ambitie om zaken te doen. Dat nieuwe programma is dit jaar van start gegaan en heeft inmiddels al drie, vier projecten afgewerkt. Voor een balans hiervan is het echter nog te vroeg”.

De wet op het grondbezit

Volgens de grondwet heeft elk individu het recht op grondeigendom. Dit deel van de landhervorming is het meest omstreden. “Zuid-Afrika werd destijds in rassen verdeeld. De zwarten werden bovendien nog eens in etnische categorieën ondergebracht. Het gezag werd uitgeoefend door de dorpschouwen. Er bestond in deze gebieden geen privé landeigendom. De grond was van de stam en de chef verdeelde het land onder de leden van de gemeenschap. Voor 17 miljoen Zuid-Afrikanten (zowat de helft van de bevolking) bestond er in de praktijk geen recht op grondeigendom. De traditionele chefs hebben vandaag nog steeds een zekere invloed. De grote uitdaging voor de wet op de landeigendom is dus een regeling te vinden, die voor iedereen aanvaardbaar is”. Zeven jaar na de bevrijding heeft Zuid-Afrika nog steeds geen coherente wetgeving op dit vlak. “Wij zijn zelfs op het punt aanbeland dat de ‘civiele maatschappij’ – waarvan het National Land Committee deel uitmaakt – naar de rechtbank moet stappen om de staat te dwingen zijn grondwettelijke verplichtingen na te leven,” zegt Tom Lebert. “We beleven vandaag opwindende tijden. De Zuid-Afrikaanse ‘civiele maatschappij’ is aan een echte heropstanding begonnen. De oude leiders van de anti-apartheidsbeweging zitten sinds 1994 in de regering. Er bestond dus al een aantal jaren een leegte. Vandaag komen er nieuwe figuren op het voorplan.”. De regering komt in tijdnood. De marginalisering van de armsten, de niet-geëerbiedigde deadlines, de niet ingeloste verwachtingen en hoop doen de frustratie en de

druk toenemen. Tom Lebert : “De mensen mobiliseren zich opnieuw en laten hun stem weerklinken. Bepaalde groepen van boeren dreigen met landbezettingen. In juni laatstleden werd de eerste bezetting georganiseerd. De bezetters werden verjaagd en gearresteerd. Het valt trouwens op dat de mensen die vandaag land bezetten nauwelijks banden hebben met de NGO’s. Waar we wel aanwezig zijn, gaan de mensen op zoek naar andere middelen, zoals dialoog en overleg. Wat er ook van zij, de regering had drie jaar om deze problemen op te lossen. Ik geloof nooit dat de mensen nog veel langer geduld zullen kunnen opbrengen”.

Fabrice Kada

- (1) Het “National Land Committee” is een niet-gouvernementeel netwerk, waarbij een tiental organisaties zijn aangesloten. Twee Oxfam-partners TRALSO (Transkei Land Service Organisation) en ECLC (East Cape Land Committee) zijn erbij aangesloten. Ten tijde van de apartheid nam het NLC het op tegen de gedwongen uitwijzing van de zwarten uit de blanke gebieden. Hun gronden werden immers aan de blanken verkocht of verdeeld. Sinds het begin van de jaren negentig heeft het NLC een andere prioriteit : de landhervorming.
- (2) Van de 68.878 klachten over teruggave van land werden er slechts 12.678 behandeld. 40% ervan kwam in aanmerking voor een financiële compensatie in plaats van een werkelijke teruggave van land. Deze compensaties maken echter geen deel uit van de landhervorming omdat er geen reële overdracht van grond plaatsvindt. Deze cijfers komen uit een document van het “National Land Committee” (oktober 2001) : “South Africa’s land reform quagmire – What is to be done?”. [Http:// www.nlc.co.za](http://www.nlc.co.za)

